

РОЛЬ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ В ОНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕКСИКОНУ

У статті на матеріалі інновацій у сучасній українській мові розглянуто чинники формування та тенденції функціонування вторинної номінації, проаналізовано її семантичні типи, а також комунікативну сферу використання. Окрему увагу звернено на ігровий механізм вторинної номінації військової сфери сьогодення, яку в когнітивній і мовній свідомості сучасних українців спричинено істотними змінами в житті українського суспільства, та на номінації, закорінені в українському мовному ґрунті, або ті, які є наслідком розвитку семантики питомих слів чи вже засвоєних запозичень. З'ясовано, що часто вторинні номінації функціонують у жаргонах, сленгах і розмовному мовленні.

Ключові слова: мовна практика, лексикон, вторинна номінація, інновація, семантика.

Постановка проблеми. Мовна діяльність сучасників, стимульована новими соціально-політичними процесами в державі, відображає емоційно-вольовий стан суспільства. Тому звернення до оцінних мовних засобів деякою мірою задовольняє потреби в ефектному й ефективному слововживанні. Активна життєва позиція мовця неминуче прагне відображення в дієвому слові, яке виникає під впливом контексту й реалізує можливості мови. Нових імпульсів дослідженню вторинної номінації надає відкрите суспільство ХХІ століття, що руйнує відомі стереотипи в житті, у поглядах на суспільно-політичні події, відображає розкутість мовця й зміни в його мовній свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна україністика і славістика загалом активно вивчає проблеми зміни семантики слів. Теоретичні та практичні здобутки, важливі для аналізу вторинної номінації сучасної української мови, містить фундаментальна колективна монографія «Вплив суспільних змін на розвиток української мови» (відп ред. Є. А. Карпіловська, Київ, 2017) [1]. Автори – Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк – проаналізували динамічні процеси, які виявили найвищу активність і найвідчутніше вплинули на склад та функціонування лексичної, граматичної і словотвірної систем у різних сферах життя українського суспільства: неосемантизацію, термінування, детермінування та транстермінування лексики тощо.

Проблемою аналізу семантики в різний час займалися такі лінгвісти, як Г. Пауль, О. О. Потебня, С. Ульман, В. В. Виноградов, О. І. Смирницький, Д. М. Шмельов, Ю. М. Караулов. В україністиці з'ясуванню природи лексичного значення, системним семантичним зв'язкам присвячено наукові студії Л. А. Булаховського, М. П. Кочергана, В. М. Русанівського, Л. С. Паламарчука, О. Г. Муромцевої. У процесі вивчення семантичної структури слова посилюється інтерес до смислових зрушень, до змін у семантиці слів. Цінними для осмислення процесів вторинної номінації є публікації Є. А. Карпіловської, Н. Ф. Клименко, І. А. Самойлової, Л. В. Струганець, О. А. Стишова, Г. Б. Мінчак та інших науковців. **Мета дослідження** – проаналізувати тенденції побутування вторинної номінації та комунікативні сфери її вживання в сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вторинна номінація зберігає минулий мовний досвід сприйняття реалій навколишнього світу, що трансформується в специфічних стилєвих умовах, задовольняючи комунікативні та експресивні потреби

соціуму. Як зазначав О. О. Потебня, слово покликане бути посередником між новим сприйняттям і попереднім запасом думки [2, с. 47]. Якщо первинна номінація, ґрунтуючись на предметно-чуттєвому сприйнятті, є узагальненням передусім суспільного досвіду і витворенням поняттєвого рівня пізнання, то вторинна номінація є узагальненням мовного досвіду. Ще в кінці ХІХ ст. Г. Пауль у праці «Принципи історії мови» виокремив три різновиди змін змісту слова в межах уже відомої його форми, що становлять різні типи вторинної номінації, за якої для позначення нового змісту мовці використовують уже наявну формальну структуру й ту ознаку номінації, яку вона містить: звуження, розширення і перенесення значення вже наявного слова на інший об'єкт номінації, метафоризація наявних його значень [3].

Проте в сучасній українській мові функціонує особливий різновид нової вторинної номінації, яка фонетично тотожна з відомим у лексиконі словом, але значення, як правило, інше, наприклад, *аська* (від англ. *ISQ* – I seek you “я шукаю тебе”, система інтерактивного спілкування в інтернеті). Цей феномен має зв'язок із такими поняттями, як мовна гра, омонімія, особиста сфера мовця, власні назви тощо. Поява ігрової вторинної номінації відбувається в різних жаргонах, сленгах і розмовному мовленні, а саме: у молодіжному (*підписатися* – погодитися на якийсь вчинок; *криша* – 1) голова, мізки, здоровий глузд; 2) зв'язки у владних чи правоохоронних структурах), жаргоні автолюбителів (*мерін* – Mercedes; *субарик* – Subaru, *беха*, *бімер*, *бумер* – BMW), комп'ютерному (*хом'ячок* – комп'ютерна миша, *мило*, *батони* – клавіші). Наслідками тенденції демократизації («орозмовлення», лібералізації, субстандартизації, вульгаризації, колоквиалізації) є зближення літературної мови та просторіччя, поява в мові / мовленні розмовних слів і виразів, знижених елементів і жаргонів. Взаємодію цих тенденцій помітив ще в 30-х роках минулого століття Л. В. Щерба, зазначаючи, що всі мовні зміни, які проявляються в монологічному мовленні, накопичуються «в кузні розмовного мовлення» [4, с. 35].

Суспільно-політичні події в Україні початку ХХІ ст. визначили нові реалії, поняття в концептуальній картині світу українців. Кардинальні зрушення в житті спільноти знайшли закономірне відображення в мові, здобули мовне втілення. Мова сьогодення перебуває в полі емоційної напруги її носіїв, свідченням чого є підвищена експресивність сучасної української мовної практики. Саме тому вторинна номінація сьогодення часто емоційно забарвлена, семантично конкретна; як вторинні номінації функціонують слова звичні, засвоєні, що належать до розмовного стилю. Перенесення відомих найменувань на нові реалії відображає через розвиток мови збагачення людської свідомості такими поняттями, які життя висуває на перший план унаслідок їхньої важливості. Для сучасних українських реалій одним із найважливіших явищ життя держави є військова сфера, про що свідчить інтенсивне поповнення військового жаргону саме засобами вторинної номінації. Фіксуємо номени на позначення зброї: *поросята*, *свині* – снаряди до мінометів; *кабачки*, *морковки*, *огірки* – боєприпаси; *маслята* – патрони. «*Поросята* є різних порід, – каже 30-річний Михайло Галишин із Борислава Львівської області. Торік у серпні зголосився в батальйон «Фенікс». – Калібри діаметра 80, 120, 155 міліметрів. Довжина таких маленьких *свиней* також різна, точно не скажу, не міряв, якимось не до того було» (Газета по-українськи, 15. 06. 2015); *Як правило, огірки й морквини* – боєприпаси подрібніші, а *кабачки* – пузатіші (Газета по-українськи, 15. 06. 2017). «*Маслят* забагато не буває, – говорить босць» (Газета по-українськи, 15. 06. 2017). *Увага, через п'ять хвилин підуть «сигарети»*, – відповів Майк. – Це означало, що через п'ять хвилин – рятуйтесь хто може від свого ж «Града» (Сергій Лойко «Аеропорт»). Нові образні, експресивно-оцінні номінації засвідчують уміння журналістів і письменників оперувати виражальними засоби мови, тому й відбувається активне творення нових перифраз на зразок *навчальні закладки* (різні боєприпаси): *Співробітники ФСБ Росії ... змушують громадян України переміщувати через кордон так звані «навчальні закладки»* (dero.ua, 14.04.2017).

Джерелом вторинної номінації стають найчастіше конкретні іменники, у яких серед новосформованих значень простежуваною мотивацією є схожість за функціонуванням або

за внутрішніми чи зовнішніми ознаками (розміром, виглядом, формою тощо). Вторинна номінація військової техніки відрізняється прагненням до лаконічності й зручністю у використанні, що корелює з важливими рисами військового дискурсу – простотою форми офіційних і неофіційних назв, напр.: *оса* – безпілотний літальний апарат: *Зазвичай після осі прилітають поросята, які нищать усе навколо. Тому від неї треба хутко ховатися* (Газета по-українськи, 15. 06. 2015); *очі* – прилад нічного бачення: *«Армії потрібні очі»: з'явилася символічна соціальна реклама приладів нічного бачення для бійців АТО* (Еспресо, 20. 04. 2016).

Мовностилістична розкутість мовців, зростання ролі особистості, економія мовної енергії, прагматизм зумовлюють переосмислення назв військової техніки (*ураган, вухатий, мильниця* – ЗАЗ-968, *таблетка* – швидка допомога, *шишига* – радянський вантажний автомобіль ГАЗ-66, *коробка* – БТР). За функціональною подібністю чайками називають – *БМП, БТРи і МТЛБ*, порівн.: *«ЧАЙКА 2, и, жін., іст. Бойовий довбаний човен запорізьких козаків з вітрилами та веслами, обшитий зовні дошками або очеретом для кращої плавучості й захисту від ворога [СУМ, XI, с. 264], напр.: Дедалі більше до них проривалися «чайки» – БМП, БТРи і МТЛБ (Сергій Лойко «Аеропорт»). Тут же запрацювали «урагани», і Іван пошкодував, що стільки добра пропадає даремно – снаряди падали в полі, метрів за чотириста від цілі (Євген Положій «Іловайськ»). У «вухатому» можна не затискати вуха колінами, – жартували водії автомобіля ЗАЗ-966 (Країна, 03.03.2017). Наступну модель ЗАЗ-968 прозвали «мильницею» – за сплюснутий кузов (Країна, 03.03.2017 2017). Самооборонівська «таблетка» поїхала на Схід з «серцем патріота» (Волинські новини, 27. 03. 2017). 24 серпня, на День Незалежності, разом із бійцями «Світязя», при підтримці «коробок» Апіса ми взяли черговий блокпост (Євген Положій «Іловайськ»). Одночасно виявилось, що в одному з автомобілів цієї частини, яку хлопці чомусь називають «шишига», не працюють гальма (Незалежний громадський портал, 02. 04. 2015).*

Тваринний світ як джерело запозичування номінативних одиниць мотивує вторинну номінацію, тому що впродовж взаємодії людини й живої природи назви тварин мають безліч асоціативних зв'язків і як наслідок набувають символічності, конотативного забарвлення, стереотипних образів і літературної асоціації, напр.: *Видали білуху, форму-дубок, банку консервів – на чотирьох* (Газета по-українськи, 14. 03. 2017). *Вернувся цасливий – із купою трофейних «мух»* (Газета по-українськи, 14. 03. 2017).

Іменник *муха* засвідчено в словниках зі значенням «загальна назва дуже поширеної комахи ряду двокрилих, що є переносником збудників заразних хвороб» [СУМ, IV, с. 832], у військовому жаргоні набуває значення «ручний реактивний протитанковий гранатомет одноразового використання». Безпосередньо на основі подібності за кольором виникло нове значення слова *білуха* – «армійський одяг радянського зразка». За СУМом *білуха* (*Delphinapterus leucas*). Ссавець з родини дельфінових, поширений в арктичних і прилеглих до них водах [СУМ, I, с. 185].

Приклади репрезентують використання власних назв на позначення явищ, предметів АТО за фонетичною асоціацією, напр.: *Раніше, казали, «Моторолами» користувалися, але потім тендери-швендери, Литвин Литвина криє здалека, ну, зрозуміло, що до чого, як завжди це у нас відбувається (Євген Положій, «Іловайськ»). «Раммштайн» – це вже 120 міліметрів, серйозна зброя (Євген Положій «Іловайськ»). «Раммштайн» – німецький метал-гурт, стиль якого називають «грубою силою», моторолами називають рації.*

Інколи вторинна номінація має властивість «семантичної непрозорості»: це або незрозуміле слово, або складна номенклатурна назва, або аббревіатура, напр.: *На світанку бійці вийшли до річки, де з подивом побачили дві вантажівки, які, швидше за все, залишили їх військові колеги-мінометники: «газ-66» із мінометом на кузові, що називають «сані», стояв посеред вулиці, друга вантажівка носом застрягла в очереті (Євген Положій «Іловайськ»). У предметах, які один за одним падали із гори вниз, він одразу розрізнув ящик з «монками» п'ятдесятками, потім мішки, потім знову монки і так далі*

(Сергій Лойко «Аеропорт») (*монка* – утворена від аброоснови МОН-50 (міна)). *Зрештою домовилися залишити все зайве і прориватися на одній бесі, двох «уазах» і чотирьох «шишариках» зі всім боскомплектом* (Євген Положій «Іловайськ»).

Яскравим прикладом того, що між первинною і вторинною номінацією відсутня семантична схожість, є термін **пiксель** (від англ. *pixel*, скорочено від *PIcture'S Element* – елемент зображення) – найдрібніша одиниця цифрового зображення в растровій графіці, який формує два омонімічні значення: 1) форма військових ЗСУ; 2) диверсант. *Від дальнього дерева відділився величезний «пiксель»* (с. 50). *Російський найманець в українському «пiкселі» облаштував блндаж і не знає, що він під прицілом українського розвідника* (УНІАН, 02.10.2017). Актуалізовано функціональний семантичний компонент «маскування».

Прагнення до емоційності, експресивності та влучності на тлі стандартів зумовлюють появу нових значень у лексем, здавалося б, неможливих, наприклад, у зоні АТО солдати розрізняють мінометні постріли за двома категоріями: «*дискотека*» – *це 82-міліметровими шмаляють, так, пустоці, і «рамштайн» – це вже 120 міліметрів, серйозна зброя* (Євген Положій «Іловайськ»).

Зменшені утворення автори використовують іноді з іронічним звучанням. Зменшено-пестливе похідне слово *градинка* має значення «зменш.-пестл. до градина [СУМ, II, с. 153], градина «крупинка граду» [СУМ, II, с. 153]. Зберігаючи семантичний зв'язок із градом (бойова машина), іменник *градинка* розвиває і своє значення «снаряд від граду», напр.: *Під час зачистки в одному з дворів Грег знайшов снаряд від «граду», величеньку таку «градинку», щоправда без босголовки* (Євген Положій «Іловайськ») або *З Пісок по рації передали: їдуть три «коробочки» (тобто БТРу), везуть нову зміну* (Війна очима ТСН, с. 148).

Лексема *котел* «повне оточення великого ворожого угруповання» є твірним для лексеми *котелок*: *Будівля оточена, прикріплення не прийде. От тобі й дебальцевський котел. «Невеликий такий котелок!»* (Війна очима ТСН, с. 50). Часто експресивності тексту досягають парцеляцією: *Важко варити борщ тим, хто в котлі. Або в «напівкотлі». Або «майже» в котлі* (с. 53). Тут представлена опозиція номінацій на позначення запеклих бойових дій: *котел – котелок – напівкотел – майже котел*.

Як бачимо, багато таких слів автори виділяють лапками. У 70–80-х рр. ХХ ст. обов'язково лапками або курсивом на письмі виділяли okazіоналізми. На нашу думку, сьогодні okazіоналізми здебільшого функціонують без подібних супровідних позначень, а лапки можуть виконують іншу інформаційну функцію залежно від комунікативної мети автора: увиразнюють експресивність чи оцінність номінації, сигналізують про переносний, образний або іронічно оцінюваний характер.

Формування нових спеціалізованих значень слова *коридор* розвинулося на ґрунті прямих значень, зареєстрованих у СУМі: «вузький (переважно довгий) прохід усередині будинку, який з'єднує окремі його кімнати, квартири тощо» та «обмежений з обох боків вузький довгий простір; прохід, хідник» [СУМ, IV, с. 289]. Номінація *зелений коридор* позначає територію аеропорту (його приміщення), позначену зеленою смугою, на якій діють обмеження ваги багажу й величини грошових сум, дозволених для обмеженого (полегшеного) митного контролю. Є. А. Карпіловська трактує як приховане запозичення – відповідник англійської номінації *greenway* (буквально – «зелений шлях, зелена дорога») з тим же значенням [6]. Саму таку номінацію, як і спеціалізоване значення в ній прикметника «безперешкодний, такий, який відбувається без перевірки» зафіксовано в ідеографічному словнику нової лексики «Активні ресурси сучасної української номінації» [7, с. 129].

У загальній мовній практиці словосполука *зелений коридор* набула іронічно-оцінних конотацій, унаявнених у тексті завдяки вживанню в лапках, у контекстах стосовно інших суспільно-політичних подій, пор.: *путінський «зелений коридор» або Іловайськ. «Зелений коридор»!? Він був червоний від крові!* (<https://ukrstream.tv/videos>). На переконання

О. П. Єрмакової, такі слова (іронічні стереотипи, або іронізми) зберігають у своїй семантиці те саме поняття, проте стосуються вже інших реалій, іншої суспільної ситуації. Їх свідомо уживають із опорою на первісне значення, що провокує мовну експресію, оцінку, але протилежну первісній [17, с. 156]. Сучасні тексти унааявнюють синонімічні словосполучення, що позначають означену трагічну подію життя сучасного українського суспільства: *путінський коридор, путінський коридор смерті*.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Уживання вторинної номінації засвідчує прагнення мовців до оновлення виражальних засобів, яке узгоджується з їхнім конструктивним принципом відходу від штампу. Ігровий механізм вторинної номінації характерний для розмовного мовлення й жаргону, створює особливу фамільярність як до об'єкта мовлення, так і до співбесідника. Яскраву виразність таких номінацій забезпечує їхня нестандартність, неочікуваність і оригінальність форми та змісту. Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні різних типів вторинної номінації в мовній практиці.

Список використаної літератури

1. Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирева Т. К., Романюк Ю. В. Вплив суспільних змін на розвиток української мови : Монографія / Відп. ред. Є. А. Карпіловська. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 444 с.
2. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. – М. : АН СССР, 1958. – 551 с.
3. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – 500 с.
4. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку / Л. В. Щерба. – М. : Учпедгиз, 1957. – 116 с.
5. Словник української мови : В 11-и т. / [ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
6. Карпіловська Є. А. Тенденції оновлення сучасного українського лексикону // Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 6–133.
7. Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирева Т. К., Романюк Ю. В. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Відп. ред. Є. А. Карпіловська. – К. : ТОВ «КММ», 2013. – 416 с.
8. Єрмакова О. П. Ирония и ее роль в жизни языка. – Калуга : КГПУ им. К. Э. Циолковского, 2005. – 204 с.
9. Markowski A. Jawne i ukryte nowsze zapożyczenia leksykalne w mediach / A. Markowski // Język w mediach masowych. / Pod red. J. Bralczyka, K. Mosiołek-Kłosińskiej. – Warszawa : Upowszechnianie Nauki-Oświata «UN-O», 2000. – S. 96–111.

References

1. Karpilovska, I. A. (2017). *Influence of social changes on the development of the Ukrainian language*. Kyiv: Vidavnichiy Dim Demetra Burago (in Ukr.)
2. Potebnya, A. A. (1958). *From notes on Russian grammar*. Moscow: USSR Academy of Sciences (in Russ.)
3. Paul, G. (1960) *Principles of the History of Language*. Moscow: Publishing house of foreign literature (in Russ.)
4. Shcherba, L. V. (1957). *Selected works on the Russian language*. Moscow: Uchpedgiz (in Russ.)
5. *Dictionary of the Ukrainian language: In 11 th t. (1970–1980)*. Ed. I.K.Bilodid. Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
6. *Active resources of the modern Ukrainian nomination: The new vocabulary of the (2013)* / Ed. I. A. Karpilovska. Kyiv: LLC "KMM". (in Ukr.)
7. Karpilovska I. A. (2008). *Tendency of the Ukrainian language. Dynamic processes in everyday Ukrainian lexicon*. Kyiv: Vidavnichiy Dim Demetra Burago (in Ukr.)
8. Ermakova, O. P. (2005). *Irony and its role in the life of the language*. Kaluga: KSPU them. K. E. Tsiolkovsky (in Russ.)
9. Markowski, A. (2000). Jawne i ukryte nowsze zapożyczenia leksykalne w mediach. *Język w mediach masowych*. Warszawa : Upowszechnianie Nauki-Oświata «UN-O».

TARAN Alla Anatoliyivna,

Candidate of Philology, Associate Professor of Ukrainian and applied linguistics, Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi National University
e-mail: alla__taran@ukr.net

THE ROLE OF THE SECONDARY NOMINATION IN UPDATING THE UKRAINIAN LEXICON

Abstract. Introduction. A secondary nomination certifies possibility of the language to satisfy the new cognitive and communicative necessities of association due to the internal resources. Semantic neologisms are concentrated round one word; their feature is active development of values already of well-known words.

Purpose – to analyze the tendencies of existence of secondary nomination and communicative spheres of it use.

Methods. According to research material in the scientific studies, the following methods are used: descriptive (linguistic techniques of observation and generalization), the method of component analysis (including analysis of dictionary definitions) and the method of contextual analysis.

Main results of the research. In the article on material of innovations the factors of forming and tendency of existence of secondary nomination are considered in modern Ukrainian, it is analyzed semantic types, and also communicative sphere of it use. Separate attention is turned on the playing mechanism of secondary nomination of military sphere of present time, that in cognitive and language consciousness of modern Ukrainian is caused by substantial changes in life of Ukrainian society, and on the nominations engrained in Ukrainian language soil, or those that are the consequence of development of semantics of specific words or already mastered borrowing. It is found out, that mostly the secondary nominations of period of ATO function in military jargon, colloquial broadcasting.

Originality. The analysis of semantic processes active in social and political vocabulary associated with changes in the Ukrainian society from 2014 to the present, described secondary nomination in the dynamic aspect of the material of Ukrainian mass media in the 21st century.

Conclusion. Application of secondary nomination testifies to aspiring of speakers to updating of expressive facilities, which comports with their structural principle of walking away from a stamp. The playing mechanism of secondary nomination is a characteristic for the colloquial broadcasting and jargon creates the special familiarity both to the object of broadcasting and to the interlocutor. Bright expressiveness of such nominations is provided by their non-standardness, unexpectedness and originality of manner and matter.

Key words: language practice, lexicon, secondary nomination, innovation, semantics.

Надійшла до редакції 09.11.17

Прийнято до друку 16.11.17

УДК 801.8+392.91:94 (100) «05/...»

ДЗИРА Іван Ярославович,
кандидат філологічних наук,
доктор історичних наук, професор;
професор кафедри професійної освіти в
сфері технологій та дизайну Київського
національного університету технологій та
дизайну
e-mail: dzyraivan@ukr.net

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ В РЕЄСТРІ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЖЬКОГО НИЗОВОГО 1756 РОКУ

У статті на матеріалі Реєстру Війська Запорізького Низового 1756 р. проаналізовано особливості ідентифікації особи в середовищі запорізького козацтва середини XVIII ст. Автор дослідив різновиди, типи й моделі офіційних іменувань, частоту їх уживання, а також визначив основні тенденції використання офіційних іменувань у діловодстві Запорізької Січі. Установлено, що на середину XVIII ст. на Запоріжжі ще не діяли загальноприйняті правила ідентифікації особи, хоча в пам'ятці чітко простежено тенденцію до витіснення двочленними власне антропонімічними іменуваннями всіх інших типів і моделей. Конкретним свідченням антропонімічної уніфікації є, зокрема, різке зменшення порівняно з попереднім століттям